

Een dergelijke wens kan ook ingeleid worden door het woord 'utinam'. Dit woord wordt vertaald met 'och':

Utinam dei nos iuvent.

Och, mogen de goden ons helpen.

Voor een wens die vervuld kan worden, wordt de coniunctivus praesentis gebruikt.

2. irreële wens: een wens zal on vervuld blijven, bijvoorbeeld:

Utinam amicus noster hic adesset.

Och, mocht onze vriend hier aanwezig zijn/was onze vriend hier maar aanwezig.

Bij een wens die niet vervuld kan worden, moet het woord utinam toegevoegd worden. Er is dan sprake van een on vervulbare wens.

irreële wens van het heden: voor een wens die nu niet vervuld kan worden, wordt de coniunctivus imperfecti gebruikt (Och, imperfectum maar ..).

irreële wens van het verleden: coniunctivus plusquamperfecti (Och, had/was maar ge...)

Utinam Caesar Brutum necavisset.

Ach, had Caesar Brutus maar gedood.

Dubitativus: non

Een dubitativus geeft twijfel aan. Deze coniunctivus staat in een vraagzin van twijfel.

dubitativus van het heden: de coniunctivus van het praesens wordt gebruikt (zullen/moeten):

Romam eamus an hic maneamus?

Moeten we naar Rome gaan of hier blijven?

dubitativus van het verleden: coni. imperfecti (moest/zou)

Quid facerem?

Wat moest ik doen?

Potentialis: non

Een potentialis geeft aan dat een handeling of gebeurtenis mogelijk of waarschijnlijk is. Hiermee geeft de spreker zijn bescheiden mening weer.

Ook hiervoor zijn twee mogelijkheden:

1. potentialis van het heden: een mogelijkheid in het heden, hiervoor wordt de coniunctivus praesentis/perfecti gebruikt.

Quis hoc dubitet!

Wie zou hieraan kunnen twijfelen!

Wie zal hieraan wel twijfelen?

Wie kan hieraan twijfelen?

Vaak wordt de potentialis voorafgegaan door een si-zin:

Si Marcus aeger sit, domi maneat.

Stel dat/Als Marcus ziek is, zal hij wel thuis blijven.

2. potentialis van het verleden: een mogelijkheid in het verleden, hiervoor wordt de coniunctivus imperfecti meestal 2e sg. in versteende uitdrukkingen gebruikt.

Videres Romam a Gallis occupatam esse.

Je had kunnen zien dat Rome door de Galliërs bezet was.

Je ziet dat je in het Nederlands de o.v.t. los moet laten om een mogelijkheid in het verleden weer te geven: je/men had kunnen zien.

De mogelijkheid in het verleden bevat in feite alleen maar versteende uitdrukkingen in het Latijn:

videres: je had kunnen zien

diceres: je had kunnen zeggen

putares: je had kunnen menen

Opdracht 3

Vertaal. (adhortativus/optativus)

1. Hannibal dux noster est. Audiamus eum.
2. Comprehendamus homines, qui rei publicae inimici sunt.
3. Senatus consultum cognoscamus.
4. Utinam hostes mox vincamus.
5. Bellum apparemus.
6. Clamavimus: Vivat rex.
7. Eum corona aurea donemus.
8. Ne omnes inimici adsint.
9. Utinam magistratibus vectigalia remittant.
10. Mox bellum componatur.
11. Utinam deis gratiae agantur.
12. Si ei munus des, te regem creet.
13. Ne dixeritis vos nihil scire.
14. 'Ne deus nobis se inimicos praebeat.' oro.

15. Laudetur, qui captivus reddit.
16. Utinam ab iis ne remittamur.
17. Hic maneamus.
18. Ne putaveris nos foedus facturos esse.

Opdracht 4

Vertaal. (potentialis en dubitativus)

1. Quis neget eam pecuniam spem nostram valde augere?
2. Quis vestrum id non sciat?
3. Si dux iubeat domi manere, non exeam.
4. Si ipse me vectigalia pendere iusserit, non pendam.
5. Quis dicat Carthagenienses pares ac Romanos fuisse?
6. Ei pecuniam remittam, si velim.
7. Quis me regem creet?
8. Talia non crederes.
9. Si pugnes, vincas.
10. Quid agam?
11. Cui eorum id dem?
12. Si patria id abs te petat, nonne facere debeas?
13. De istis hostibus nihil boni cognoscamus.
14. Cur tibi reliqua dicamus?
15. Si illi viro credatis, vobis senatum dederit.
16. Si mihi credideritis, senatum vobis det.
17. Quis bonus civis dubitaverit pro patria obire?
18. Haud dixerit se multas naves tunc comprehendisse.
19. Eos aurea corona donemus?

Irrealis: non

Een irrealis geeft aan dat het gaat om een niet-werkelijke situatie of gebeurtenis. In het Nederlands wordt dit ook vaak weergegeven met: als dat en dat niet was gebeurd, dan zou zus en zo ook niet zijn gebeurd. De irrealis komt vaak voor in combinatie met si:

1. Een irrealis van het heden wordt weergegeven met behulp van een coniunctivus imperfecti.

Si pater domi esset, felix essem.

Als vader thuis zou zijn/was, zou/was ik gelukkig zijn.

2. Een irrealis van het verleden wordt weergegeven met behulp van een coniunctivus plusquamperfecti.

Si pater domi fuisset, felix fuisset.

Als vader thuis zou zijn geweest/was geweest, zou ik gelukkig zijn geweest/was ik gelukkig geweest.

Opdracht 5

Vertaal. (irrealis en irreële wens).

1. Utinam captivos ne remissemus.
2. Utinam obsidem redderes.
3. Si eas non suscepissemus, nunc in pace essemus.
4. Si eas naves redderemus, nobis gratias agerent.
5. Gratias egissem, nisi tu id redidisses.
6. Utinam et obsides venissent.
7. Utinam ne venisset.
8. Hannibal bellum apparavisset, si potuisset.
9. Senatus nuntios mitteret, si sciret castra oppugnari.
10. Utinam mihi omnia narraretis; tunc vos remitterem.
11. Senatum daret, si omnia sciret.
12. Hostes nos non prima luce vicissent, si in stationibus fuisset.
13. Hostes fugare potuissemus.
14. Nuntius a senatu missus nobis id nuntiavisset, si hostes efugisset.

Hoe Hannibal huishoudt en verliest

De Romeinen hadden alles verwacht behalve dit. De Galliërs in het noorden van Italië die nog maar net door de Romeinen overwonnen waren, sloten zich direct bij Hannibal aan. De eerste slagen tussen Hannibal en de Romeinen waren grote overwinningen voor Hannibal. Tot de beroemdste overwinningen voor Hannibal behoorde die bij het Trasumeense meer in Toscane/Umbrië in 217.

Livius, XXII.4-6.

Hannibal verwoestte heel het gebied tussen Cortona en het Trasumeense meer met oorlogsgeweld. Het was zijn doel zo de vijand des te kwader te maken, zodat hij de onrechten jegens de bondgenoten zou wreken. En reeds was hij aangekomen bij een gebied, dat van nature geschikt was voor een hinderlaag, juist waar het Trasumeense meer de bergen van Cortona nadert. Er ligt zo'n smalle weg tussen, als was de tussenruimte met opzet juist hiervoor overgelaten; vervolgens opent het veld zich iets verder; daarna rijzen de heuvels op. Daar plaatste hij in het open veld zijn kamp om zich daar zelf slechts met de Afrikanen en Spanjaarden neer te laten; de Balearen en de rest van de lichtgewapenden leidde hij rond achter de bergen; zijn ruiterij plaatste hij bij de toegang zelf van de pas, terwijl de heuvels de ruiterij, zoals voor het doel geschikt was, aan het zicht onttrokken. Zo zou alles, wanneer de Romeinen binnen waren getrokken en de Carthaagse ruiterij in de rug van de Romeinse geplaatst was, door het meer en de bergen afgesloten zijn.

Toen Flaminius die dag daarvoor bij zonsondergang bij het meer was aangekomen, is hij de volgende dag zonder verspieders gestuurd te hebben, toen het nog nauwelijks voldoende licht was, door de smalle doorgang getrokken. Nadat hij begonnen was zijn colonne te ontvouwen in de richting waar het vlakke terrein zich meer uitstrekte, zag hij slechts zoveel vijanden als er tegenover hem waren. Maar de hinderlaag in zijn rug en boven zijn hoofd zag hij helemaal niet. Zodra Hannibal de vijand door het meer en de bergen opgesloten en door zijn troepen omgeven had, iets wat zijn doel was geweest, gaf hij allen het teken tegelijk aan te vallen. Zodra een ieder naar beneden was gerend langs de kortst mogelijke route, was de gebeurtenis voor de Romeinen daardoor des te plotselinger en onverwachter. Want uit het meer was een nevel

opgestegen en die was dichter op het veld dan in de bergen. De troepen zelf van de vijanden zagen elkaar op verscheidene heuvels voldoende en daardoor renden ze des te gelijktijdiger naar beneden. Toen het geschreeuw van alle kanten opgeklonken was, voelden de Romeinen, dat zij omsingeld waren, nog voordat zij de vijand voldoende zagen. En men begon aan de voorkant en flanken te strijden, voordat de slaglinie voldoende was opgesteld of de wapens tevoorschijn konden worden gehaald en de zwaarden getrokken. Allen waren van hun stuk gebracht, maar de consul was zelf voldoende kalm gezien het gevaar, waarin hij verkeerde en hij gaf opdrachten aan de in verwarring gebrachte gelederen (want een ieder wendde zich naar de verwarde kreten), zoals tijd en plaats toelieten. Waarheen hij ook kon gaan en waar hij ook gehoord kon worden, gaf hij aansporingen en beval hij te strijden: "Niet meer door gebeden en het aanroepen van de goden kunnen wij hiervandaan ontsnappen, maar door geweld en moed. Midden door de linies moet met het zwaard een weg gebaad worden en gewoonlijk is er minder gevaar, waar minder angst is." Maar door het gekletter en de opschudding kon men geen advies, geen bevel horen. Men was nauwelijks voldoende bij zijn positieven om zijn wapens te grijpen en zich voor de strijd gereed te maken. Sommigen, door die wapens meer belast dan beschermd, werden overweldigd. Al helemaal niet herkende men de eigen tekenen en gelederen en plaats. In zo'n dikke nevel had men meer aan oren dan aan ogen. Men draaide gezicht en ogen naar de kant van de zuchten van de gewonden en de slagen op de lichamen of wapens en de vermengde kreten van hen die angst aanjoegen en die bang waren. Sommigen, die op de vlucht waren, liepen tegen een groep strijdenden op en bleven daarbij; anderen, die naar de strijd terug wilden keren, werden door een stoet vluchtenden weerhouden. Vervolgens, toen men tevergeefs naar alle kanten aanvallen had gedaan en aan de flanken door de bergen en het meer en van voren en achteren door de troepen van de vijanden ingesloten werd, was het duidelijk, dat er geen hoop op redding was tenzij men haar in zijn rechterhand en zijn zwaard zocht; een ieder werd zijn eigen generaal en aanspoorder om de oorlog te voeren. Opnieuw is er een strijd ontstaan. Het was niet een geregelde strijd ingedeeld in eerste, tweede en derde gelid, noch streed de voorhoede voor de vaandels en daarachter de rest van de linie, noch streden de soldaten in hun eigen legioen of cohort of manipel, maar het lot bracht hen bijeen en aan een ieder werd door zijn eigen moed zijn plaats om in het eerste of laatste lid te strijden gegeven; zo groot was het

enthousiasme van de gemoederen en zozeer waren de gemoederen in beslag genomen door de strijd, dat de aardbeving, die grote delen van de steden van Italië tegen de grond sloeg en snelle rivieren van bedding veranderde en de zee de rivieren binnen deed stromen en bergen met een geweldige ineenstorting voorover deed vallen, door niemand van de strijdenden bemerkt is.

Er werd ongeveer drie uren gestreden en dat overal fel. Rond de consul was de strijd evenwel heviger en gevaarlijker. Zowel werd hij gevolgd door de keur van zijn mannen als ook bracht hijzelf energiek hulp, waar hij ook maar bemerkte, dat zijn mannen in het nauw werden gebracht en het moeilijk hadden. Omdat hij door zijn wapens opviel, werd hij zowel door de vijanden uit alle macht aangevallen als ook door zijn burgers beschermd, totdat een Insubrische ruiter - hij had de naam Ducario - de consul ook aan zijn gezicht herkende en tot zijn landslieden zei: "Dit is de man, die onze legers heeft gevelde en onze akkers en stad heeft geplunderd. Nu zal ik hem als slachtoffer aan de schimmen van onze schandelijk gedode medeburgers geven." Nadat hij zijn paard de sporen had gegeven en eerst de schildknaap had onthoofd, die zich hem, toen hij kwam in de weg had gesteld, doorboorde hij de consul met zijn lans. Toen hij hem van de wapens wilde beroven, hebben de triarii hem daarvan weerhouden door hun schilden voor de consul te houden.

Daarna pas begon een groot deel te vluchten. Nu stonden noch het meer noch de bergen de angst in de weg. Men probeerde als blinden via alle nauwe en steile doorgangen te ontsnappen. Mannen en wapens duikelden over elkaar. Waar geen mogelijkheid tot vluchten was, gingen velen voorwaarts via de eerste ondiepten van het moeras en gingen tot hoofd en schouders onder water. Sommigen werden zelfs door onbezonnen angst ertoe gedreven zwemmend op de vlucht te slaan. Waar deze vluchtweg onmetelijk was en hopeloos, werden zij door maalstromen opgeslorpt, toen hun moed het begaf, of begaven zij zich onverrichterzake vermoeid met zeer veel moeite terug naar de ondiepten en werden zij daar door de ruiters van de vijanden, die het water ingegaan waren, wijd en zijd neergehouwen.

Ongeveer 6000 van de voorhoede hebben zich met veel energie een weg gebaad dwars door de vijanden heen. Zonder te weten wat er ook maar achter hen gebeurde, zijn ze uit het dal ontsnapt. Toen zij op een heuvel hadden halt gehouden, hoorden zij slechts geschreeuw en het geluid van gewapenden en konden ze noch weten noch door de nevel zien, wat de uitslag van de strijd was. Tenslotte, toen de zaak al beslist was, toen de

nevel door de toenemende hitte van de zon verdreven was en de dag aan het licht had gebracht en het licht al helder was, lieten de bergen en velden zien, dat de situatie verloren was en dat het leger van de Romeinen schandelijk was neergehouwen. Dus hebben ze ijlings de vaandels gepakt om te voorkomen dat ze van verre werden gezien en de Carthaagse ruitrij op hen werd afgestuurd. Ze zijn in zo snel mogelijke marsorde weggegaan. De volgende dag, toen naast de rest ook nog uiterste honger hen in het nauw bracht, hebben ze zich overgegeven. Eerst had echter Maharbal, die hen met al zijn ruitertroepen in de nacht gevolgd was, hun beloofd toe te staan, dat ieder met zijn kleren weg mocht gaan, als zij hun wapens overhandigd hadden. Dit erewoord heeft Hannibal met Punische betrouwbaarheid gehouden en hij heeft allen in de boeien geslagen.

Dit is de bekende slag bij het Trasumeense meer en de vermaarde nederlaag van het Romeinse volk zoals weinig andere nederlagen geweest zijn. In de slaglinie zijn 15.000 Romeinen gedood. Tienduizend zijn, verspreid op hun vlucht door heel Etrurië, over verscheidene wegen naar de stad gegaan. Van de vijand zijn er 2500 in de slag gestorven en velen naderhand door hun wonden. Hannibal wist de Romeinen een tweede vernietigende nederlaag toe te brengen in 216 bij Cannae. Door deze nederlaag vielen vele Italische bondgenoten van Rome af behalve zij, die direct rond Rome lagen. Toch was Hannibal niet in staat de nog trouw gebleven steden in te nemen. Bovendien voorkwamen de Romeinen de aanvoer van nieuwe troepen vanuit Spanje. Carthago trouwens steunde Hannibal toch al niet van harte, omdat het nooit Italië had willen veroveren. Eenmaal dreigde Hannibal zelfs Rome in te nemen. Van de door paniek overvallen Romeinen is de kreet bekend: "**Hannibal ad portas**". Hannibal bleef Italië jarenlang onveilig maken, maar raakte op den duur verzwakt, doordat er niet voldoende steun vanuit Carthago kwam. In 204 ondernam Publius Cornelius Scipio hetzelfde waagstuk als Hannibal in 218. Hij stak met zijn troepen de zee over en viel Carthago aan. Hannibal werd teruggeroepen. Vanwege het acute gevaar moest hij zijn geoefende troepen achterlaten en moest hij het in Afrika met een bijeengeraapt zootje tegen Scipio met een geoefend leger opnemen. In 202 werd Hannibal bij Zama verslagen en hij vluchtte. Carthago moest Spanje aan Rome afstaan, een groot deel van haar vloot opgeven, een grote krijgsschatting betalen en mocht niet buiten medeweten en zonder instemming van Rome een oorlog voeren. Scipio kreeg de bijnaam Africanus en later, toen zijn kleinzoon Carthago had verwoest, ook nog het toevoegsel Maior: Scipio Africanus Maior.

Zo heeft Rome het westen van de Middellandse Zee veroverd.

Met de twee grote helden van de 2e Punische oorlog liep het triest af. De Romeinen hebben er alles aangedaan Hannibal in handen te krijgen. Zo eisten ze na de definitieve nederlaag van Hannibal en Carthago bij Zama, de uitlevering van Hannibal. Hannibal was namelijk na die nederlaag nog politiek actief in Carthago. Toen Hannibal doorhad dat hij uitgeleverd zou worden, is hij naar het oosten gevlucht op zoek naar machthebbers die hij kon opzetten tegen de Romeinen. Zo is hij aan het eind van zijn vlucht bij Prusias, koning van Bithynia, terechtgekomen. Daar pleegde hij in 183 zelfmoord. Hierover schrijft Nepos in zijn biografie van Hannibal.